

БУДИ ЧОВЕК

Примери чојства код Срба

Текст: **Милена Ковачевић**

Илустрације: **Предраг Иконић**

ДОБРИ САМАРИЋАНИН

Била сам дете када сам први пут чула израз „добри Самарићанин“. Те речи су биле упућене мојој вољеној тетки која је најлепшим бојама украсила моје детињство. Једва сам дочекала да дођемо у топло окриље њене куће да је питам шта то значи. По захвалном погледу жене која се обратила мојој тетки закључила сам да је то нешто лепо и добро, али ме збуњивало што су те речи изазвале неку постићеност на теткинм лицу.

– Тетка, шта ти је она жена рекла? Шта си оно ти? – упитала сам је чим смо ушле у кућу.

Збуњено ме погледала својим дивним бадемастим очима и рекла:

– Како шта сам ја? Па, твоја тетка! – осмехујући се, помиловала ме по коси.

– Ма, рекла ти је да си ти добри Самарићанин. Је ли те увредила? Је ли ти рекла да си магарица, јер магарци имају самар? – испалила сам своја питања.

– Није ме увредила, душо! Рекла ми је нешто веома лепо.

– Што си се онда постидела?

– Зато што мислим да такву похвалу нисам заслужила. Само најбољи могу тако да се назову.

– Не брини, заслужила си! Ти си најбоља жена на свету!

И заиста је била. Помагала је свима. Ни сама није имала много, али је увек налазила начин да нешто пружи онима који су имали мање од ње. Ако ништа друго, свима је давала своју безграничну љубав и топлину. Један дечак из комшилука, кога је напустила она која га је родила, моју тетку је звао мајком.

Та дивна жена се само благо насмешила и рекла ми да седнем поред ње да ми нешто прочита, да причу запамтим, али да никоме изван породице не говорим о њој. Тек много година касније схватила сам да се тетка бојала да би јој неко могао правити проблеме што има Библију и чита је.

Тад сам чула о подвигу сиромашног Самарићанина који је помогао рањеном Јеврејину кога су напали разбојници. Поред несрећног човека прошао је свештеник и није се осврнуо да му помогне. Исто је учинио и један богати Јеврејин коме није било ни на крај памети да се сажали на сународника. Сажалио се и помогао сиромаш, припадник народа са којим су Јевреји били у сукобу. Његова жеља да помогне непријатељу учинила га је примером праве доброте.

Тетка је завршила читање приче чија је последња реченица гласила „А Исус му

рече: иди, и ти чини тако“, па мирно додала: – Нисам ја, душо, Самарићанка, ја сам Српкиња која следи оно што је Христ рекао. Не треба се гордити, запамти то, мила моја. Али, треба помоћи свима...

– Чак и непријатељу? – упадох јој у реч.

– Можда прво непријатељу! Христ је говорио: „Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се за оне који вас vriјеђају и гоне“. Уосталом, душо, сви смо ми само људи...

Запамтила сам теткине речи и ову дивну приповест.

Свет у коме живимо, нажалост, много више гаји мржњу, пакост и осуду, па је тешко остати чист и добар. На срећу, у историји је много примера који показују да се у нашем народу, ипак, одржала ова библијска прича и да светлих примера човечности има и у најмрачнијим тренуцима општег страдања. У овој књизи испричаћу неколико таквих подвига људскости и части да буду семе доброте и да њихова светлост остане и за будућа времена. Грех би био да утону у таму.

КАРАЂОРЂЕВ ДАР

Хладно зимско јутро резало је дах, а залеђени снег претио коњима и људима који су се усудили да било куда крену. Склупчан крај пећи, тражећи топлоту, нисам разумео пометњу у кући, унезверени шапат жена, велике завежљаје свега и свачега и општу ужурбаност. Чудио сам се зашто је мој отац, пред ким су сви у страху падали на колена, изашао из мајчине собе у њеним димијама и с њеном ферецом. Кад сам му потрчао у сусрет, мислећи да је то мајка, пресекао ме страшним погледом. Зато сам се и сакрио овде уз пећ.

Уснулог крај угашене пећи нашли су ме неки, мени непознати људи. Дрхтао сам од страха и хладноће и дозивао мајку, али њеног одговора није било.

– Шта ћемо с њим? – упита један бркајлија гласом који је одзвањао собом.

– Убијте га! То је Сали-агин син! Знате ли колико је наших синова он побио? – засикта човек поред бркајлије.

– Прошле године нам је спалио и опљачкао манастир Никоље Рудничко – тужно додаде један старац.

– Моју сестру је натерао да му буде „краљица“ и храни га док оргија. Недељу дана после тога је плакала, хтела је и да се убије. Једва је сачувасмо! – искорачи снажан младић бадемастих очију. – Мени га дајте, ја ћу му судити!

– Полако, момче – заустави га бркајлија ухвативши му руку ка мени испружену – нисмо ми Турци! Зар ћеш се над дететом јуначити?

– А да га одведемо Вожду? Нека он пресуди – тихо рече старац који је жалио за запаљеним манастиром.

Слушао сам њихов разговор као да се односи на неког другог и готово без страха посматрао те људе. Много тога нисам ни разумео, али сам осетио колико мрзе мог оца. Кад изговорише Вожд, срце ми брже закуца. Тог човека се и мој отац плашио, једино њега. При његовом помену осетих неописив страх. Пажљиво сам чекао шта ће остали одговорити на старчев предлог.

Одлучише да ме предају Карађорђу. Кад то чух, готово се следих.

Не знам како смо дошли до Вожда. Сећам се само шкрипе залеђеног снега под ногама и како ми је бркајлија својим крупним длановима грејао шаке да се не смрзну.

Стадосмо пред неком колибом.

Прво што осетих била је топлота која ми се разлила кроз цело тело. Опијен том пријатношћу, једва приметих да неко устаје од стола и прилази нам. Потом чух оштар глас:

– Шта ти је то?

Пред собом угледах строго лице, оштре црне бркове и продорне очи. Гледао сам у тог човека као опчињен.

– Син оне крвопије Сали-аге – одговори покорно бркајлија. – У страху и пометњи била заборавила сина.

– А Сали-ага?

– Он је, кажу, обукао шалваре, помешао се са булама и, преобучен у женско, утекао – рече смејући се човек који ме држао у наручју.

Смех је одјекивао собом. Насмејао се и Вожд. Јасно сам видео како му се подигао десни брк. И би ми криво што се ругају мом оцу! И није ме мајка заборавила, сам сам се сакрио и сам сам крив. Хтео сам све то да им кажем, али сам ћутао.

У погледу страшног Вожда одједном сам приметио неку неочекивану мекоћу и благост. Мирним гласом рекао је саговорнику:

– Нађи поузданог човека међу Турцима који се нису побунили и дај му то дете. Нека стигне булу до Ужица и врати јој сина.

Са страхом сам гледао његову руку која је кренула ка мом образу. Уместо очекиваног ударца, осетио сам нежан додир. Након што ме помиловао, повукао је руку ка појасу и извадио кожну врећицу у којој је држао новац.

Смех је замро у соби. Тек тад сам приметио још двојицу која су седела за столом. Сумњичаво су вртели главама, али нису смели да се успротиве овом одлучном човеку.

И мој бркајлија је уздрхтао. Као да је и њему било жао да ме врате оцу и мајци. Слутио сам да ми није желео смрт, али се надао некој освети за оно што је мој отац чинио по нахији.

Осетивши њихово незадовољство, Вожд рече:

– Син за дела оца не одговара! Нек врате мајци сина с овим даром.

Тад извади дукат из врећице и стави ми га у шаку.

Предали су ме неком човеку који ме ставио на свог коња и појурили смо ка Ужицу. Током читавог пута дукат нисам испуштао из шаке.

Тек кад сам се нашао у топлом наручју мајке, показао сам јој на длану дар од тог страшног Вожда.

– Види шта ми је Вожд дао.

Љубећи ме по коси и читавом лицу, мати рече:

– Дао је и теби и мени много више, сине. Живот ти је поклонио.

Те њене речи схватио сам много година касније када сам порастао и сазрео.

ДЕЦА ПОРАЖЕНИХ

(Прича је настала на основу записа *Какав је српски војник у часопису Балкански рат у слици и речи бр. 12 од 7/20. 4. 1913. године, стр. 5*)

Рат је текао неочекивано брзо. Ни десет дана није прошло од његове објаве, а ушли су у Скопље. На свим линијама низали су успехе, расположење је било одлично. Речи песме кнеза Николе:

„Онамо, ‘намо, за брда она,
Милошев, кажу, пребива гроб!...
Покој добићу души
Кад Србин више не буде роб,“

знали су сви и певали их с посебним одушевљењем.

Сметала му је једино киша. Упорна, хладна, октобарска киша, она што ти се ношена ветром увлачи у очи, под капке, у уши, у кости, пратила их је непрестано. С лаким осмехом на лицу сетио се како су Радивоје и Обрен понудили своје просушене шињеле њиховом поручнику, иначе резервном официру за кога су чули да је угледни београдски професор. Рекли су му да су они, као сељаци, на свако зло навикли, да ће прегрмети и да кроз покисну, а он им је сад и отац и мајка, па морају да га чувају. Замислили су да један шињел стави испод себе, а другим се покрије. Он на то није пристао. Као поносни син старог ратника није хтео да се брука, него им је лично навукао оне шињеле. Онда су целу ноћ крај ватре седели и причали о свему и свачему, само куће и укућане нису помињали.

При самој помисли на дом који је оставио пресекао га у грудима. Припремио је њиву за сетву, али није стигао да посеје пшеницу чекајући право време. Није ни слутио да ће се тад кад је замислио да сеје на својој њиви наћи километрима далеко, у војничкој униформи и на путу славе. Размишљао је како ће жене урадити тај посао, јер су сви мушкарци из села кренули у рат. Ако се не посеје пшеница, шта ће се жњети? Треба јести и у рату и у миру, ако Бог да да се ово зло брзо заврши. Ми на хлебу и води умемо да живимо. Без хлеба ћемо тешко. Задрхта од тих мисли, али и од наглог удара ветра.

Бежећи од сопственог размишљања, погледао је лево-десно не би ли му нешто скренуло пажњу. Варошица у коју су улазили личила је на места у којима су тих дана били. Хришћанско становништво их је дочекивало са радошћу, турска сиротиња са страхом. Било је ту много турских избеглица, углавном жена и деце, чији су мужеви и очеви морали да крену са царском војском у овај рат у који је и он, вођен својим идеалима, пошао. Сети се места где су у једној кући затекли педесет жена које су се ту склониле са децом. Домаћини су им дали кров на главом, али је хране брзо нестало. Нису се надали рату, па нису ни правили веће залихе. Мислили су да

је њихова држава моћна и да су сами сила. Веровали су да ће лако изаћи на крај са Балканцима, не рачунајући на то да би ови могли да се удруже. Сада се десило што се десило. Богати Турци и имућне потурице лако су нашли уточиште у Турској. Обичан народ остао је на милост и немилост, као у сваком рату и у свим земљама. Гладни су тумарали улицама и просили кору хлеба, чак и од тих војника, својих противника и непријатеља.

Неколико дечака у турској ношњи стајало је на запрежним колима и салутирало војсци. Збунио га је тај приказ. Зашто то раде? Да ли се стварно диве победницима и витешки прихватају пораз или не знају шта је снашло њихов народ? Раде ли то да би зарадили милосрђе? Наша деца никада тако нешто не би учинила. Тражили би начин да се освете или покажу непобеђеним, макар у себи изговорили псовку, ако већ не могу да је наглас кажу.

Загледа се у ове дечаке покушавајући да не мисли на своје синове. Засузише му очи, али и тако замућеног погледа могао је да уочи тешку сиротињу. Један од дечака носио је чудан џемпер плетен невештом руком. Предњи део је једва прелазео преко груди, а задњи је био нормалне дужине. Та два несразмерна дела била су лоше повезана, па су почела да се одвајају на десној бочној страни. Дебела вуна је сигурно штитила од хладноће, али је због ових недостатака на одећи дечаково тело било изложено ветру.

Колона је настављала даље, али он није могао да је прати. Издвојио се и пришао деци. Без речи, узео је дечака чији му је изглед тако запао за око. Док га је скидао са запреге, други је пружио ручице. У очима му се видео страх брата за братом. Најнежније што је могао својим grubим тежачким прстима помиловао га је по лицу, па и њега спустио на земљу.

Угледао је повећи камен и сео на њега. Једног дечака ставио је на једно, другог на друго колено. Из војничке торбице извукао је следовање таина које је добио и ножић. Видео је да су очи дечака порасле кад су угледали хлеб. Одсекао је први комад и дао оном дечаку у накарадном џемперу. Затим је исекао други комад и дао га другом малишану. Трећи залагај је сам појео. Понављао је то док није нестало војничког хлеба.

Све се одвијало у тишини. Није хтео да зна јесу ли ови дечаци прави Турци који не знају српски или потурице. За њега су били само деца.

Угледа тада српског официра, па брже-боље устаде да врати дечаке на она иста кола и пожури за колоном.

– Војниче! – чу глас официра.

– Да, господине! – спремно одговори стојећи мирно и држећи руку на шајкачи у знак поздрава.

– Дозволи ми да ти честитам – официр му је прилазио с осмехом.

– На чему, господине? – питао је искрено збуњен.

– На овом што си урадио! Како си се понео према овој деци! Обични српски редов, а таква величина.

– Немојте, господине, молим вас – промуца стидљиво.

– Жао ми што немам фотографски апарат да то сликам. Тешко ће људи поверовати чему сам присуствовао!

– Боље, господине, што га немате. Нисам ја ово радио да бих се сликао и да би неко о томе причао. Урадио сам то за душу и што и ја имам децу, и једног баш овако клемпавог као овај што сам га нахранио. Оппростите, сада морам да похитам и стигнем чету, да не помисле они моји да сам, не дај Боже, дезертирао!

Оставио је зачуђеног официра и потрчао што га ноге носе. Није се осврнуо, а да јесте, видео би два пара дечјих очију која су га упорно пратила.

ЈЕДИНСТВЕНО У ИСТОРИЈИ

Тог јутра пробудила га је ужасна главобоља. Као да су се сви ратни добоши нашли у његовој глави, тако му је тутњало у ушима. Од неуспеха на Сливници није спавао као човек. Имао је кошмаре. Прогањала га је помисао да Срби не воле владаре губитнике, а он, српски краљ Милан Обреновић дозволио је себи такав војни неуспех. Панично наређење да се војска повуче дао је у страху, не од Бугара с којим су ратовали, него од понижења којима ће га изложити Никола Пашић. Осећао је убиствену грижу савести. С друге стране, до њега су долазили гласови о незадовољству и народа и војске. Проносиле су се разне гласине. Чуо је да је неки Живојин Мишић, поручник у батаљону, тврдио да је његовог каплара погодило зрно наше војске. Срећом, погодило је порцију у ранцу и човек је остао жив. Али, зар су наши у пометњи пуцали једни на друге? Жестоко га је мучила помисао на расуло које је он сам изазвао непромишљеним одлукама.

Било је лако држати ватрени говор под балдахином од црвене кадифе, утегнут у генералску униформу, с лентом Белог орла на грудима и окићен звездама свих европских држава, слушати поклич одушевљене масе и сањати победу. Тада је било дивно бити краљ Милан! Сада је све тако болно и тешко.

Тутњави у глави прикључи се и нервозно куцање на вратима.

Није желео никога да види и трудио се да игнорише тај непријатни звук. Куцање је постајало све гласније и учесталије. Напокон изусте:

– Да!

На вратима се појави његов лични секретар Тодор. Овај крупни човек дуге неговане браде и промућурних очију, које је крио иза округлих наочара, будио је у њему чудно осећање. Начуо је да је аустријски шпијун. Изузетно паметан, лако је могао да буде онај ко продаје тајне. Али умео је да буде и дискретан у многим стварима, па га је и даље држао крај себе.

– Ваше височанство, стигла је депеша из Беча – обрати му се Тодор.

– Каква депеша? Ваљда није неко новчано потраживање? – претрну, мада се није сећао да су у Бечу остали неки његови дугови, ни коцкарски, ни друге врсте.

– Ово је писмо Црвеног крста из Беча.

– И шта они хоће?

– Нешто врло необично. Моле да пропустимо помоћ за бугарску војску.

– Знају ли они да смо ми са Бугарском у рату?

– Знају, ваше височанство.